
Anton Tomaž Linhart:

Ta veseli dan ali Matièek se ženi

- Beseda o avtorju:

A. T. Linhart (1756-1795) je bil doma z Radovljice, se šolal v Ljubljani, nekaj èasa bil v samostanu v Stièni, nato študiral na Dunaju pravo. Po vrnitvi v Ljubljano je bil uradnik, in na koncu šolski komisar. Linhart je bil nedvomno najsvobodoumnejši med našimi razvestljenci, blizu idejam francoske revolucije. Zaèel je pisati v nemšèini. Zbirka pesmi Blumen aus Krain (Rože s Krajskega) kaže klasicistiène in že predramantiène vplive. Tragedija Miss Jenny love je hudo nabuhel primerek patetiène mešèanske drame. Pomembno je še eno Linhartovo nemško delo; to je nedokonèani Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije. V tem delu se že kaže zaèetek našega znanstveno zgodovinopisja.

Za pisanje v slovenšèini je dobil Linhart pobudo od barona Žige Zoisa. Tako sta nastali prvi slovenski igri: Županova Micka in Ta veseli dan ali Matièek se ženi. Obe komediji sta prestavljeni na naša tla, torej lokalizirani, obe imata narodno - vzpodbudno in protifevdalno ost. S komedijo Matièek se ženi dobimo Slovenci vsaj bežen stik s soèasno evropsko literaturo. Županova Micka je izšla in bila izvedena prviè leta 1789, Matièek pa je sicer izšel že leta 1790 v knjižni izdaji, zaradi preveè revolucionarnih idej pa je mogel biti izveden šele leta 1848! Okolišèine ob prvi uprizoritvi Županove Micke 1789 zanimivo prikaže B. Kreft v svoji komediji Kranjski komedijanti.

- Analiza prvega vtisa:

Knjiga o veselem fantu Matièku me je popeljala v èisto nov svet, svet preteklosti in neke neznatne zasanjanosti... Matièek me je prevzel s svojo lahkotnostjo in bistrumnostjo s katero je hotel Linhart pokazati preprostost in premetenost slovenskega ljudstva.

Èeprav je knjiga precej duhovita, je v njej veliko izrazov, ki jih ne razumem popolnoma. To so izrazi stare slovenšèine, ki jih dandanes ne uporabljamo veè. Nekoliko so me zmedli tudi deli v nemšèini, ampak se zavedam, da je Linhart z njimi "protestiral" proti nemšèini kot knjižnemu jeziku v Sloveniji.

Zgodba se mi je zdela izvirna in dogajanje v njej napeto. Takoj je moè zaèutiti tista distanca bogati in neumni - revni in pametni. Tako se je iznajdljivi Matièek izvlekel iz vsake godlje, pa èeprav je bil položaj še tako brezupen. Pri tem mu je bila v nemalo pomoè tudi Nežka, ki je z lahkoto vsakega speljala na napaèno sled. Źrtev tega je bil zmeraj baron. Že se mu je zdelo, da je prišel skrivnosti do dna, že se je znašel spet na zaèetku. Temu je pripomogla tudi njegova žena, ki ga je zelo ljubila. V zgodbi ima veliko vlogo tudi Tonèek, ki je nehote zmeraj vzrok težav.

Te osebnosti se v knjigi prepletajo in ustvarjajo prijetno vzdušje, èeprav je zgodba napolnjena z vsemi vrstami zmešnjav, ki se ena za drugo poèasi sestavijo v neko smiselno zgodbo. Linhart je to zgodbo primerno prilagodil èasu in prostoru in ustvaril komedijo po kateri bodo še mnogi radi segli.

*“Komu Matièek, Micka, hèi Županova,
ki mar mu je slovenstvo, nista znana?”
(Prešeren)*

- Kompozicija dela

Matièek pripravlja poroko z Nežko, katero zelo rad vidi tudi baron. Nenadoma se pokaže neprièakovana ovira, ki ima korenine še v preteklosti. Smrekarica uveljavlja svoje pravice do Matièka, ker mu je bila posodila dvesto kron. Baron, ki hoèe prepreèiti poroko, dozdevno zmaga, ko mu Nežka obljubi sestanek v parku, hkrati pa mu vzbudi ljubosumnje, ko mu namigne, da gospa rada vidi študenta Tonèka. Baron res sumièi gospo in jo zalezuje. Ko že misli, da je ženo zasaèil, se mu vse podre. Baron ne pozabi osramotitve pred ženo, a še vedno noèe privoliti v zaroko. Zdaj mu pride na pomoè Smrekarièina tožba zoper Matièka. Naenkrat se izkaže, da mu je Smrekarica mati in baron je že drugie “naletel”. Ko se baron že vda, se mu naenkrat sproži kanèek upanja; pisemce, igla, povabilo na veèerni sestanek. Baron je preprièan, da zapeljuje Nežko. Ker pa sta Nežka in gospa zamenjali vlogi, ta dvori gospe. Tu je “naletel” tudi Matièek. Nezvestobo svoje neveste hoèe mašèevati s tem, da zapeljuje gospo. Ko je baron že trdno preprièan, da je dosegel svoje, pride resnica na dan, ki pokaže, da je baron že tretjie “naletel”.

Toda konec dober, vse dobro. Matièek in Nežka sta dosegla svoje, baron se je pobotal z ženo, Žužek pa je s sinom našel tudi ženo.

- Oznaka oseb

Matièek:

Matièek je primer podložnega, ki naj bi ubogal gospodarja ne glede na vse ostalo. Toda Matièek ima v glavi veè soli, kot njegov gospodar in jo zna tudi pametno uporabiti. S svojo domiselnostjo je barona veèkrat speljal na led. Toda kljub vsemu je ostal zvest svoji nevesti, ki jo je brezmejno ljubil. Ko je mislil, da ga je prevarala, se je bil pripravljen spoprijeti s samim baronom.

Nežka:

Nežka je bila podobna Matièku, le da je bila ženska in so ji šle po glavi drugaène vrste spletkarij. Bila je ženska, ki se je znašla v vsakem položaju, ob vsaki priložnosti. Sploh se ni bala barona in gospodarice. Pomagala je celo spraviti barona na led, in to kar trikrat. Zelo je ljubila Matièka, zanj je bila pripravljena dati vso svojo doto.

Baron Naletel:

Za barona je Linhart izbral zelo primerno ime, saj je v enem dnevu “naletel” ker trikrat.

Dolgočasje in brezkrbnost sta ga privedli do tega, da je postal ukazovalen in zaverovan vase. Vse ženske so bile boljše od njegove žene, pa čeprav je ves čas vedel, da ga ljubi in da on ljubi njo.

Gospa:

Gospa je bila ženska, ki bi storila vse, da bi spet pridobila pozornost svojega moža. Pokazala je svojo spretnost v spletkah in moža večkrat speljala na napačno sled. Bila je zelo razumevajoča do malega Tončka in ga skrivala pred baronom.

Tonček:

Tonček je sramežljiv študent, ki mu je srce gorelo za gospo. Rad je imel ženske in dekleta. Zelo se je bal barona, saj bi skočil skozi okno, samo da bi mu pobegnil.

• Ideja dela:

Če bi hoteli pravilno opredeliti idejo komedije Ta veseli dan ali Matiček se ženi, bi se morali postaviti v čas, ko jo je Linhart napisal, ali pa zelo dobro poznati takratne razmere. Alfonz Gspan je lepo označil vodilno misel te komedije:

“Med zdravim ljudstvom, ki brani svoje èloveške pravice in gospodo, ki mu te pravice krati je boj neizbežen in nepomirljiv. Prihodnost je na strani tlačnika, ker so bistri, žilavi v obrambi svojega dostojanstva. Svoj cilj dosegajo, èe treba, tudi po nevarni vijugasti poti, saj jih tako uèijo vladajoèi. Kakor so ogroženi v svojih pravicah, ravna jo po zdravi pameti, ne pa po zapovedih, ki so jim jo vpeljali s prižnice, naj bosta podložnik in služabnik slepo pokorna svojemu gospodu!”

Torej, Linhart je hotel pokazati podložnega, kot izkorišèanega a izredno iznajdljivega in le na videz slepo pokornega svojemu gospodarju, v resnici pa se mu po glavi plete nešteto misli, kako bi ga opeharil in od njega potegnil èim veè. Tako je Nežka z majhno prevaro dobil 3 -kratno doto, pri kateri ji je pomagala sama gospa.

Linhart v tej komediji prikazuje gospodarja kot neumnega in neiznajdljivega. To je bil baron, ki mu je Linhart dal že ime takšno (Naletel), da se takoj opazi njegova namera. To je povdaril še v sami zgodbi, saj je baron v enem samem dnevu naletel enim in istim osebam.

“Linhart je napadel tudi odredbe, ki so predpisovale, da je uradni jezik v deželi samo nemščina. Njegove misli so bile naperjene zoper raznorodovanje Slovencev in so zagovarjale eno izmed najosnovnejših èloveških pravic: pravico, da narod ohrani svojo individualnost in da se upira potujèevanju”, je med drugim dejal Alfonz Gspan.

• Stilna analiza:

Linhartov Matiček se ženi je klasična komedija. “V nasprotju z Županovo Micko je ta komedija zgled izjemno zahtevne zavite komedije, katere dramska èrta je zelo komplicirana, to pa zato, ker teèe v njej vzporedno veè dejanj in je osem oseb zapletenih v kar štiri ljubezenske zgodbe,” (Alfonz Gspan). To je veselo igra v petih dejanjih in je za Slovence prirejena najbolj revolucionarna komedija v tedanji

svetovni literaturi - Beaumarchaisova Le folle journee ou le mariage de Fiaro (Veseli dan ali Figarova svatba). Od originala se slovenska priredba razlikuje predvsem v:

- krajša je za 16 prizorov,
- manj je nastopajoèih oseb,
- družbeni položaj oseb je nižji,
- satiriène osi so prirejene slovenski družbi.

Vse nastopajoèe osebe imajo èisti slovenski izraz iz njih diha slovenska zemlja in slovensko življenje. Delo je izšlo jeseni 1790, na odru pa ni prišlo, ker je to prepreèila birokratska cenzura.

Mislím, da je igra zgrajena na situacijski (baronov zmenek z Nežko) in karakterni (Matièek kot oseba) komiki, tudi nekatera imena so komièno izbrana (Baron Naletel).

Ker je to dramsko delo sloni na dialogih. Drugaèen dialog teèe med Nežko in Matièekom - bolj preprost, zbadljiv, v njem je mnogo nareènih izrazov (gvant, boršt, kušniti, cedelje, fletno), drugaèen dialog pa teèe med baronom in gospo - v njem je veè tujk in vzvišenih izrazov (gnadljiva gospa, vaša gnada), znaèilno je onikanje.

Delo je pisano v takratnem jeziku, ki je vseboval še mnogo nareènih izrazov in pa izrazov iz drugih jezikov, ki so jih takrat uporabljali na našem obmoèju (nemško, latinsko).

Ko se je Linhart lotil veseloigre Veseli dan ali Matièek se ženi je dejal, da je šlo za poskus, kako se dajo izraziti v slovenščini najfinejši odtenki komike.
